

Historisk oversikt

Norge har stort sett alltid vært mottaker av språklig påvirkning utenfra, og den vesentlige del av påvirkningen har kommet sør- og østfra. Det er vanlig å regne norsk som et eget språk fra og med vikingtiden, ca. 800 – ca. 1050. Men det faktiske forhold er at norsk bevarer det fellesnordiske preget fram til omkring 1300, mens dansk og svensk raskere utvikler seg bort fra det fellesnordiske. I *gammelnorsk* (ca. 800 – ca. 1350) er således de gamle diftongene *ei*, *au* og *øy* bevart, og formverket er ennå omkring 1300 som det var i dansk og svensk før 1100.

Fram til begynnelsen av 1100-tallet bygger vår kunnskap om gammelnorsk hovedsakelig på runeinnskrifter. Det latinske alfabetet ble tatt i bruk alt før 1100, men de eldste bevarte håndskriftfragmenter skrevet på gammelnorsk stammer fra tiden omkring 1150. Fra den *klassiske gammelnorske* perioden (1150–1350) er det bevart juridiske dokumenter, lovtekster, oversettelser av religiøs og verdslig litteratur, og noen originale verker. Det mest kjente originale verk er "Kongespeilet" (omkring 1250–60).

Gjennom hele tidsrommet fra ca. 800 til 1350 har språket stort sett samme preg.

I den *mellomnorske* perioden (1350–1525) skjedde det store forandringer i språket. Påvirkningen utenfra, fra svensk, dansk og nedertysk, var overveldende sterk, og det alt vesentlige av overgangen til det moderne nordiske system i grammatikk og i uttale må ha foregått i denne tiden. For Norges vedkommende betydde dette at utviklingen gikk parallelt med endringene i dansk og særlig svensk, mens sambandet med Island ble brutt.

Norsk var i bruk som administrasjonsspråk gjennom hele perioden, men det ble praktisk talt ikke skrevet litteratur i landet i denne tiden, og på 1400-tallet var innflytelsen fra svensk (inntil 1450) og særlig dansk (fra ca. 1450) sterk og stadig voksende. Dansk erstattet norsk i sentraladministrasjonen fra 1450, og etter hvert også i lokaladministrasjonen mange steder. Det er derfor vanskelig å følge utviklingen i norsk *talespråk* gjennom skriftspråket etter 1450, fordi det er vanskelig å si om nye former gjenspeiler talespråket hos skriveren, eller om de bare viser at han forsøker å følge en dansk norm. Etter reformasjonen ble dansk kirkens språk i Norge.

Fra 1525 til ca. 1850 var skriftspråket i Norge *dansk*. Det fins atskillige tekster på bygdemål fra 1600- og 1700-tallet, og de viser at dialektene på den tiden stort sett hadde den form de ennå hadde da vitenskapelige undersøkelser begynte på 1800-tallet. Norske ord og

vendinger blir ikke sjelden brukt i tekster skrevet av nordmenn i dansketiden, men de er provinsialismer i et ellers stort sett korrekt dansk.

Siden skriftspråket var dansk, og alle høyere embetsmenn fikk sin utdannelse ved Universitetet i København, vokste det ikke fram et fullgyldig norsk normaltalemål før atskillelsen fra Danmark i 1814.

I tiden fra 1814 til 1850 ble det skrevet mer og bedre dansk enn noensinne før i Norge, fordi skoleopplæringen var bedre og flere nordmenn fikk bedre utdannelse. Tanken om å skape et *norsk* språk ble drøftet fra omkring 1830. Ideen sprang ut av de nasjonalistiske og romantiske strømninger i tiden, men den møtte også motstand hos mange som var betenkt ved å bryte de kulturelle bånd som bandt Norge og Danmark sammen.

Det var to veier fram til et eget norsk språk som ble drøftet: Dikteren og folkeopplysningsmannen Henrik Wergeland og hans meningsfeller ville fornorske gjennom å ta opp elementer fra talespråket i det danske skriftspråket. Den lærde historiker P.A. Munch tenkte seg heller et helt nytt skriftspråk med utgangspunkt i en "god", dvs. konservativ, norsk dialekt.

Begge disse linjene ble fulgt, med den følge at mens det ennå i 1850 ikke eksisterte noe norsk skriftspråk, fantes det 50 år seinere to.

Landsmålet (nynorsken)

Den mest radikale løsningen av problemet, å lage et nytt norsk språk, ble tatt opp av Ivar Aasen (1813–96), en bondegutt fra Sunnmøre som hadde lært seg gresk og latin og de viktigste europeiske kulturspråk. I årene 1842–46 reiste han rundt i landet og samlet dialektmateriale. Deretter bearbeidet og systematiserte han det i de to grunnleggende verkene "Det norske Folkesprogs Grammatik" (1848) og "Ordbog over det norske Folkesprog" (1850). I 1853 utgav han "Prøver af Landsmaalet i Norge", som inneholdt dialektprøver, men også noen stykker i en *normalisert* språkform.

Dermed var "Landsmaalet", som han selv kalte det, skapt. Det bygde ikke på en enkelt dialekt, men var lagt opp som en fellesnevner for bygdemålene, med utgangspunkt i de mest "fullkomne", dvs. de mest konservative vestlandsmålene, som i lyd- og formverk stod opphavet, det gamle norrøne språk, nærmest. Rettskrivningen var